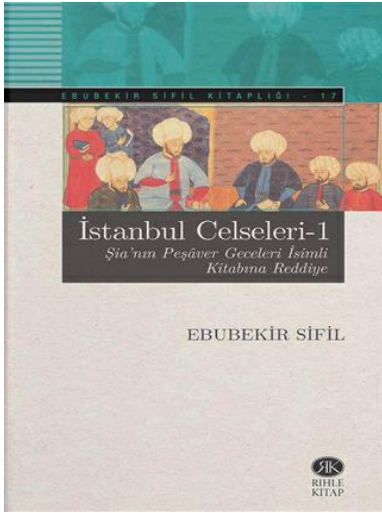

İstanbul Celseleri-1 Şîa'nın Peşâver Geceleri İsimli Kitabına Reddiye***Ebubekir Sifil, İstanbul Celseleri-1 Şîa'nın Peşâver Geceleri İsimli Kitabına Reddiye, Rihle Kitap, İstanbul, 2018.****Ramazan TARİK^a**^a Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Türkiye, tarik642@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1912-6610

Ebubekir Sifil tarafından kaleme alınan bu eser, “*Sultanu'l-Vaizîn*” olarak bilinen Seyyid Muhammed Musavî tarafından kaleme alınan “*Peşâver Geceleri*” adıyla dilimize çevrilen eserde ele alınan bazı konulara reddiye tarzında kaleme alınmıştır. Sifil, eserinin yayımlanmasına müteakip kişisel web sayfasında hazırlanan bültende eseri yazma amacını şöyle ifade etmiştir:

“*Tarih içerisinde Ehl-i Sünnet denilen kitle Ehl-i Beyt'e zulmetti; Şiîler ise Ehl-i Beyt'in hukukunu müdafaa ve muhafaza ediyor*” algısını oluşturmaya dönük bir propaganda mevcuttur ve *Peşâver Geceleri* de bu propagandayı yayma vasıtalarından biri olarak karşımızdadır. Bu kitaptaki iddiaları cevaplandırırken her vesileyle söz konusu propagandanın asılsızlığını da ortaya koymuş olacağız.”¹

Orijinal adı “*Şebhâ-yı Pişâver*” olan bu eser, Musavî'nin 1924 yılında Hindistan'daki bazı şehirlerde² yaptığı seyahat kapsamında Peşâver'de bazı Sünnî ulema³ ile kalabalık kitle huzurunda ve basın mensuplarının da takibi ile günlerce süren münazaraların sonradan kaleme alınması ile oluşmuştur. Yapılan sohbet veya münazaralar “*Dürr-i Necef*” adlı dergide de yayımlanmıştır (Musavî, 2015: 15-16). Eserin müellifi Musavî, kendisinin Hintçeyi tam olarak bilmediğinden ve Peşâver'de meseleleri tartıştığı Sünnî âlimlerin de Farsçayı iyi bildiklerinden dolayı başta görüşmeyi kabul ettiğini ifade ederek eserin *Şebhâ-yı Pişâver* şeklinde Farsça yazılmasının nedenini zikretmiştir (Musavî, 2015: 18-19). Toplam on oturumdan oluşan bu eser, ilk olarak Farsça (*Şebhâ-yı Pişâver*) olarak yayımlanmış, daha sonra İngilizce (*Peshawar Nights*), Urduca (شب های پيشاور), Arapça (ليالى بيشاور), Azerice (*Pişəvər Gecələri*), Fransızca (*Les Nuits de Pishawar*) ve İspanyolca (*Las Noches de Peshawar*) dillerine parantez içerisinde belirtilen isimlerle çevrilmiştir.⁴ Yine son dönemde bu eserin Endonezyaca'ya (*Mazhab Syia, Mazhab Pecinta Keluarga Nabi: Kajian al-Quran dan Sunnah*) çevrildiği kaynaklarda zikredilmektedir (Formichi, 2015: 270).⁵

Eser, bir giriş, iki oturum ve son kısımda ekler başlığı altında yer alan üç ekten müteşekkildir. Müellif, eserine uzunca bir giriş yazarak başlamıştır. Bu kısımda Şiî düşüncenin arka planına değinerek başlamış olup daha sonra sırasıyla Şiîliğin 1979 İran İslam Devrimi ile birlikte yaşadığı değişime dikkat çekmiştir. Zira Şiîlik devrim sonrası yazarın tabiriyle bir “*itikad ihracı hamlesine*” başlamıştır. Böylelikle Şîa bütün İslam dünyasında ilgi görmeye ve belki de temelde iddia ettikleri argümanlar ve hareket tarzları nedeniyle bütün Müslümanlar tarafından ilk etapta desteklenmiştir. Yazar, bu tarihte gerçekleşen devrimin İslam

¹ Adı geçen bülten için bkz. ebubekirsifil.com. (19.05.2018). *İstanbul Celseleri-1-Peşaver Gecelerine Reddiye*. 28.04.2021 tarihinde <https://ebubekirsifil.com/istanbul-celseleri/> adresinden alındı.

² Musavî'nin ziyaret ettiği yerler arasında Dehli, Agire, Lahur-i Pencab, Siyalkut, Keşmir, Haydarabad-i Behar, Lipur, Kuveyte ve diğer şehirler bulunmaktadır. Bkz. (Musavî, 2015: 17).

³ Peşâver Geceleri adlı eserde Sünnî âlimler diye zikredilen isimler, Hâfız Muhammed Reşid ile Şeyh Abdüsselâm'dır. Bkz. (Musavî, 2015: 19). Sifil ise Sünnî âlim diye zikredilen kişilerin Hâfız Muhammed Râşid, Şeyh Abdüsselâm, Şeyh Abdülhayy ve orada bulunan Sünnî grup şeklinde ifade etmektedir (Sifil, 2018: 31).

⁴ Ayrıca bkz. Wikipedia. (ty.). *Peshawar Nights*. 28.04.2021 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Peshawar_Nights adresinden alındı.

⁵ Eserin baskısı için bkz. Ayatullah Sayyid Muhammad al-Musawî, *Mazhab pecinta keluarga Nabi: kajian Al-Quran dan sunah*, Bandung: MPress, 2009.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

dünyasında yanlış anlaşıldığını, sürecin aslında gerçekleşen olayın bir İslam devrimi değil bir Şii devrimi olduğunu ifade etmiştir. Hatta İran'ın kamu kaynaklarını kullanarak aslında İslam ümmetini toptan Şiileştirmek gibi bir politikasının olduğunu iddia etmektedir. Özellikle başta ülkemiz olmak üzere İslam âleminin hemen her alanında, Avrupa, Balkanlar, Orta Asya hatta Avustralya kıtasında dahi söz konusu hedeflerine uygun faaliyetler yürütmeye devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, saydığımız bölgelerde farklı amaçlara sahip olmalarına rağmen benzer faaliyetlerde bulunan iki kesim karşımıza çıkmaktadır: Şiiler ve Vahhâbiler. Özellikle geçmişten beri bidat fırkaları ile mücadele uğruna yoğun gayret sarf eden Ehli Sünnet'in bu yaşananlar karşısında maalesef etkisiz bir haldedir. Sadece kitle olarak Ehli Sünnet değil bu mezhebe mensup her bir fert, sahip olduğumuz birikim, tarih ve literatüre rağmen yazarın ifadesiyle içinde bulunduğumuz cehalet dolayısıyla ayağımızın altındaki zeminler birer birer kaymaktadır. (13)

Yazarın giriş kısmında ele aldığı bir diğer mesele, eserde Sünnî ulema diye bahsedilen şahıslardır. Özellikle bu hususta âlim diye sunulan kişilerin tartışılan konularda zikrettikleri deliller, ilmi seviyeleri gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda aslında onların hakiki anlamda âlim diye kabul edilemeyeceğini ileri sürmektedir. (14). Ayrıca yazar eserin sonradan sanki münazara sonucu oluşturulmuş gibi bir formatta hazırlandığı ve esere sürekli ilaveler yapıldığı bu durumda eser hakkında akıllarda soru işaretleri oluşmasına neden olmuştur. Zira eserin Arapça ve Türkçe gibi bazı dillere çevrilirken bazı paragraflarda ekleme veya çıkarma yapıldığı bu durumun nüsha karşılaştırmalarında fark edildiğini ifade etmektedir. Yazar, giriş kısmının sonunda, "*Şia'nın Telbisleri*" başlığı altında özellikle Şia'nın mezhep ihracı kapsamında ortaya atılmış oldukları argümanları desteklemek için ilmi ve ahlaki olmayan yollara tevessül ettiklerini ileri sürmektedir. Bu iddiasını beş madde ve bazı maddelerin içerisinde alt maddeler de olacak şekilde etraflıca ele alan yazarımız Şia'nın iddialarına da yine delillerle cevap vermektedir. Bu kısımda müellifin üzerinde durduğu bir husus daha var ki o da özellikle meseleler ele alınırken ve iddialara cevap verilirken asla kimseyi tahkir ve tahrir etmeyeceğini vurgulamasıdır. Bununla birlikte zikredilecek bütün hususların deliller etrafında gerçekleşeceğini ve yapacağı bütün tenkitlere yapılacak olan eleştiri ve yorumlara da açık ve hazır olduğunun altını çizmektedir. Burada asıl amacının Şiileri Sünnileştirmek olmadığını, aslında yegâne amacının *Peşâver Geceleri* adlı eserde zikredilen bazı hususlara ve iddialara cevap vermek olduğunu ifade etmektedir. (26)

Eserin birinci oturumunda ilk ele alınan mesele Hz. Peygamber (sav)'in nesli hakkındadır. Bu mesele, Sünnî âlim diye ismi geçen Hâfız Muhammed Reşid'in Musavî'den şeceresini zikretmesini istemesine müteakip Musavî şeceresini zikretmiş ve Hz. Ali (ra)'ye ulaşan bir şecere ortaya çıkmıştır. Hâfız ise Musavî'nin şeceresini Hz. Peygamber (sav)'e isnat ettiğini, O'nun evlatları olduğunu iddia etmesi hususunda eleştirmiş ve kendisinin Hz. Peygamber (sav)'in evladı değil ancak akrabası olabileceği hususunda eleştirmiştir. Buradan hareketle ortaya çıkan tartışma ile alakalı Sifil, Sünnî âlim olarak zikredilen kişilerin zayıf argümanlarla tartışmaya katılması ve tutarsız ifadeleri bulunması sebebiyle eleştirmekte ve giriş kısmındaki âlim olamayacakları şeklindeki iddiasını desteklemektedir. Burada özellikle Hz. Peygamber (sav)'in soyu ile alakalı bir açıklama yapmaktadır. Ayrıca bu tartışmanın sonunda Musavî'nin eserinde Sünnî ulema ile alakalı olumsuz imaj oluşturmak istediğini söylemektedir. (34) İlk oturumda tartışılan bir diğer konu, Musavî ile bölge eşraflarından biri ile arasında geçen namazların cem edilmesi meselesidir. Bölge eşrafindan söz konusu kişi Musavî'ye Şiilerin Hz. Peygamber (sav)'in sünnetine aykırı olarak neden namazları (Öğle-İkindi/Akşam-Yatsı Namazları) cem ettiğini sormuştur. Musavî, Şiilerin sünnete aykırı davranması düşüncesinin Ehli Sünnet mensuplarına yanlış aktarıldığını aslında Hz. Peygamber'in namazlarını cem ederek kıldığını ifade etmiştir. Bu ifadelerini de Sünnî kaynaklardan da aldığı rivayetlerle destekleyerek kanıtlamaya çalışmıştır. Sifil ise Musavî'nin delil olarak kullandığı rivayetleri tahlil ederek kendi görüşlerini ifade etmiş ve daha sonra da hadisin râvilerinden biri olan İbn Abbas'ın rivayeti üzerinde durarak Musavî'nin konuyla alakalı delil olarak ileri sürdüğü rivayetlerde tahrife gittiğini ileri sürmüştür. Ayrıca Sifil, namazların cem edilmesi meselesinde Şii rivayetlerine -özellikle Zeydî imamlardan gelen- değinerek aslında Şii rivayetlerde de meşru bir mazeret bulunması durumunda cem etmeyi caiz gördüğüne dair görüşleri ortaya koymuştur. Daha sonra Ehli Sünnet'in cem meselesi konusundaki tavrını ortaya koymuş, bu tavrın oluşmasında temel alınan sebepleri maddeler halinde zikretmiş ve rivayetler arasındaki tearuzlara değinerek meseleyle alakalı genel bir sonuca varmıştır. Buna göre Ehli Sünnet, ayet ve sünnetten yola çıkarak mukîm olanlar için her namazın bizatilihi vaktinde kılınması gerektiği hususunda genel bir kural benimsenmiştir. (63)

Eserin ikinci oturumuna ilk olarak Hz. Ali (ra)'nin kabrinin tespiti ile başlayan müellif, burada ilk olarak Musavî'nin konuyla alakalı rivayetine yer vermiştir. Buna göre Abbasi halifelerinden Harun Reşid dönemine kadar Hz. Ali (ra)'nin kabrinin gizli kaldığını ancak Harun Reşid'in avcılık için Tell-ü Necef'e gittiği bir zaman aralığında yaşanan hadiseler ve bu hadiselerle alakalı anlatılanlardan yola çıkarak kabrin yerinin tespit edildiğini ifade etmiştir. Sifil, Hz. Ali (ra)'nin kabrinin Hz. Nuh (as) zamanı ile ilişkilendirilmesi, mezar taşında Süryânice olarak bilgilerin yazılması gibi durumlardan yola çıkarak Musavî'nin ifadelerindeki tutarsızlık ve imkânsızlıkları ifade ederek söz konusu iddiayı çürütmeye çalışmıştır. (70) Bu bölüm, öncelikle ilk oturuma atıfta bulunarak herkesin Musavî'nin konuşmalarından ikna olduklarını ifade ederek başlamıştır. Daha sonra kütüphanelerdeki kitaplardan yola çıkarak Hâfız Musavî'ye Mecûsî İranlıların adetlerini kabul ettikleri, geçmişlerin saçma adetlerini devam ettirdikleri hatta bir takım Yahudi eliyle İslam'a bazı bid'atlerin sokulduğunu söylemiştir. Özellikle bu hususta Abdullah b. Sebe', Ka'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih isimleri ön plana çıkmış ve tartışma bu üç isim üzerinden devam etmiştir. Sifil bu konuda özellikle bu üç isimle alakalı İslam Tarihi'nde çeşitli spekülasyonların yapıldığını ifade ederek her bir isim ile alakalı geniş açıklamalara yer vermiştir. (73) Özellikle Abdullah b. Sebe ile ilgili olarak onun varlığı ve varlığını inkâr eden hatta hiç yaşamadığını öne süren oryantalistlerin düşüncelerine yer verilmiştir. Yine bu oturum altında ileri sürülen Ka'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih ile ilgili gerekli açıklamalar yine yazarımız Sifil tarafından verilmiştir. (78) Ayrıca "*Şia*" kavramı, tarihçesi ve hadis-i şeriflerde bu kavramın geçip geçmediğine dair tartışmalara yer verilmiştir. Çünkü Musavî Şia'nın bir hizip olmadığı, hak mezhep olduğu, Hz. Osman (ra) döneminde ortaya çıkmadığı ve bu kavramın Hz. Peygamber (sav) zamanında ve O'nun

izniyle ortaya çıktığı hatta Şia'nın usul ve esasları bizatihi Hz. Peygamber tarafından belirlendiğini iddia etmiştir. Sifil yine bu meselede de Musavî'nin meseleleri dile getirirken yapmış olduğu usul ve esasları yani "Sizin âlimleriniz, Ehl-i Sünnet imamları" da böyle düşünmektedir şeklinde bir tarzda sanki söz konusu meseleler de tıpkı Musavî'nin dile getirdiği gibi Ehli Sünnet kaynaklarında geçiyormuş imajı yaratmasını eleştirmektedir. Bu şekilde bir yaklaşımın ilmi olmadığını özellikle bu hususta yapılması gerekenin delalet ve sübutu açık, sarîh ve sahih rivayetlerin zikredilmesinin uygun olduğunu ifade etmiştir. (89) Yazarımız ikinci oturumun sonunda, bir önceki meselenin sonunda vurguladığı ve bazı meselelerin Sünnî kaynaklarda geçiyor olması üzerine bazı hususlara dikkat çekmiştir. Öncelikle bazı Sünnî kaynaklarda uydurma rivayetlerin bulunup bulunmadığı ile alakalı bir açıklama yapmıştır. Bu konuda bazı âlimlerin de ismini zikreden Sifil, bazı Sünnî kaynaklarda zayıf hadislerle yer verilmesinin kinanamayacağını, bu tür eserlerin sıradan insanlar için değil alanında uzman olan kişilere yönelik yazıldığını ifade etmiştir. Özellikle mütekaddimün dönemi âlimlerinin bu tarz bir uygulamada bulunmaları aslında bir zaaf olarak görülmemesi gerektiğini tam aksine rivayetlere ilmi emanet gözüyle baktıkları için bir sonraki nesle aktarma düşüncesini kendilerine şiar edindiklerini aktarmıştır. (90)

Yazar, eserin geri kalan kısmında üç ekten müteşekkil bir ekler kısmına yer vermiştir. İlki, "Sünnî Kaynaklarda Yer Alan "Şia'nın Üstünlüğü/Ayrıcalığı Temalı Hadislerin Metin Tenkid ve Delalet Sorunu" başlıklı ektir. Bu çalışmayla alakalı Sifil'in daha önce kaleme aldığı benzer bir çalışması bulunmaktadır (Sifil, 2014a). Yazarımız bu çalışmada, Şia'nın ayrıcalık veya üstünlüklerini ifade eden hadisleri maddeler ve konular halinde ele alıp değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyi yaparken de tarihsel gerçekliklerle aykırılık, Kur'ân'a aykırılık ve İmamiyye itikadına aykırılık şeklinde üç temel başlık altında yapmıştır. (110) İkinci ek kısmında ise "Sünnî Kaynaklardaki "Şia'nın Üstünlükleri/Ayrıcalıkları" Temalı Hadislerin İsnad Tenkidi" başlıklı çalışmadır. Bu çalışma da müellifin daha önce aynı başlık ile yayımlanmış çalışmasıdır (Sifil, 2014b). Bazı Sünnî kaynaklarda Şia'nın üstünlüğü ve ayrıcalıklı olmasıyla alakalı geçen rivayetler İmâmî âlimler tarafından kullanıldığı malumdur. Sifil bu çalışmasında hadislerde kullanılan lafzlara göre rivayetleri tasnif ederek değerlendirmiştir. Bu bağlamda Ali Şiası'nın;

- Kurtuluşa eren fırka olduğunu anlatan hadisler,
- Hayru'l-beriyeye olduğunu anlatan hadisler,
- Cennette olduğunu anlatan hadisler,
- Kıyamet günü nurdan minberlerde oturacağını anlatan hadisler

olmak üzere dört alt başlık ve maddeler halinde rivayetleri ele almış ve her rivayetin sonuna da rivayetlerin hükmünü yazmıştır. (112) Üçüncü ekte yer alan "Câbir el-Cü'fi'nin Güvenilirliği Meselesi" başlıklı çalışma ise Şiî râvilerden biri olarak bilinen ve Şiîlerin hakkında çalışmalar yaptıkları ancak bazı Sünnî ricâl otoriteleri tarafından da belgelerle doğrulanan Câbir el-Cü'fi hakkında yapılan çalışmayı içermektedir. Bu çalışma da Sifil'in daha önce kaleme aldığı benzer içerik ve isimli bir çalışmasının (Sifil, 2015) bu eser için yeniden uyarlanmasından ibarettir. Ayrıca Câbir el-Cü'fi'nin hayatı sahabeyle yaklaşımı rec'ât gibi bazı inançlara dair görüşleri gibi hakkında daha çok bilginin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır (164)

"Peşâver Geceleri" adlı bu eser, Şiîler tarafından günümüzde yoğun olarak kullanılan bir eser olmakla birlikte daha çok Musavî'nin görüşlerini ön plana çıkararak sanki arka planda mizansen olarak "Sünnî âlim" olarak zikredilen bazı isimlerle -ki bu unvanı hak edip etmediği dahi Sifil'in eserinde tartışılmaktadır- birçok konunun tartışılması sonucu oluşan bir eserdir. Birçok baskısı ve tercümesi yapılmış olmakla birlikte bası nüshalarda ekleme ve çıkarma işleminin yapıldığı aşikârdır. Sifil'in bu eserinin, Peşâver Geceleri adlı çalışmaya yönelik ülkemizde yapılan ilk çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Aslında bu eserle alakalı yapılan çalışmaların azlığı da dikkat çekmektedir. Söz konusu eserle ilgili yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalara bakıldığında İran menşeli olması da (Bkz. Shirdel, Bahabadi, 2016) dikkat çekmektedir. Söz konusu bu eserin on oturumdan oluştuğu girişte ifade edilmişti. Sifil'in bu çalışmasında ele aldığı meseleler daha çok eserdeki ilk iki oturumda geçen tartışmalardır. Ayrıca bu çalışmasının bu eserle alakalı yaptığı çalışmalardan ilki olarak (1) zikredilmiş olması muhtemelen diğer oturum ve konularla alakalı çalışmaların devamının geleceğine işaret etmektedir. Eser reddiye tarzında kaleme alınmış olup Şiî müellifin yazmış olduklarına ve düşüncelerine karşı çıkarak ortaya koyduğu delillerle görüşlerini çürütmek şeklinde reddiye türü eserlerin özelliklerine sahiptir. Bu yönüyle eser, reddiye geleneğinin birçok özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Dili akıcı olup ifadeleri anlaşılırdır. Ayrıca anlatımı ve konuları ele alış itibarıyla herkes tarafından anlaşılabilir olma özelliğine sahiptir. Konuyla alakalı daha önce kaleme almış olduğu çalışmalarını ekler kısmına koyması, okuyucuya açısından mezheplere ait meseleleri hadis ilmi perspektifinden de bakabilme imkânı sağlamıştır. Eserin giriş kısmında konuları nasıl ele alacağı ile alakalı dile getirdiği hususlara birebir bağlı kaldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte yazarımızın kendi görüşleri ile alakalı her türlü eleştiri ve itiraza açık olduğunu söylemesi, şeffaflık açısından önemlidir. Sifil'in muhtemelen seri halde yazmayı planladığı çalışmanın ilki olan bu eser, bu konuda yapılacak olan sonraki çalışmalar için bir adım olacaktır. Bu hususla alakalı olarak özellikle bu çalışmaya konu olan mezkûr eserin içeriğinde geçen isimler ve konuların tespit ve tartışma biçimleri, nüshalardaki ekleme ve çıkarmalar gibi birçok yönden ele alınıp incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

ebubekirsifil.com. (19.05.2018). *İstanbul Celseleri-1-Peşâver Gecelerine Reddiye*. 28.04.2021 tarihinde <https://ebubekirsifil.com/istanbul-celseleri/> adresinden alındı.

Formichi, C. (2015). One Big Family? Dynamics of Interaction Among the "Lovers of the *Ahl al-Bayt*" in Modern Java. *Shi'ism in Southeast Asia: Alid Piety and Sectarian Constructions*, (ed. Chiara Formichi, R. Michael Feener), (ss. 269-272) Oxford University Press.

- Musavi, S. M. (2015). *Peşaver Geceleri (Şiilik-Sünnilik Üzerine Tartışma)*, (çev. Fahrettin Altan, Kadri Çelik, Arslan Başaran, Serdar Aytekin, Yusuf Töre, Mehdi Aksu), İstanbul: Kevser Yayınları.
- Musawi, A.S.M. (2009). *Mazhab pecinta keluarga Nabi: kajian Al-Quran dan sunah*, Bandung: MPress.
- Shirdel, M; Bahabadi, B. R. (2016). Strategies and Approaches of Debate in order to Defend Shi'a Boundaries (Case Study "Peshawar Nights"). *Shi'a Pajoohi (Shiite Studies)*, II/8, 71-94.
- Sifil, E. (2014a). Sünnî Kaynaklarda Yer Alan 'Şî'a'nın Üstünlüğü' Temalı Hadislerin Metin Tenkîdi ve Delâleti Üzerine. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, XII/1, 7-22.
- Sifil, E. (2014b). Sünnî Kaynaklarda Yer Alan 'Şî'â'nın Üstünlüğü' Temalı Hadislerin Sened Tenkîdi. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. XII/2, 65-93.
- Sifil, E. (2015). Sünnî Ricâl Kaynaklarındaki Boşlukların Doldurulmasında Şî'î Ricâl Edebiyatının Önemi: Câbir el-Cu'fî Örneği. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, XIII/1, 23-39.
- Sifil, E. (2018). *İstanbul Celseleri-1 Şia'nın Peşâver Geceleri İsimli Kitabına Reddiye*, İstanbul: Rihle Kitap.
- Wikipedia. (ty.). *Peshawar Nights*. 28.04.2021 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Peshawar_Nights adresinden alındı.